

J. T. Smith ve Prens Sabahaddin'de Adem-i Merkeziyet Düşüncesi

Decentralization Thought in J. T. Smith and Prince Sabahaddin

Ömer KORKMAZ*
Arif ERENÇİN**

Öz

Bu çalışma, birbirinden farklı zaman ve toplumlarda yaşamış olan iki siyasi düşünürün, Sabahaddin Bey ve Joshua Toulmin Smith'in merkezi yönetime, yerel yönetimlere ve adem-i merkeziyet fikrine yaklaşımlarını ele almaktadır. Çalışmada Sabahaddin Bey'in J. T. Smith'in fikirleri ile doğrudan bir temasına rastlanmamıştır; ancak her iki düşünürün de merkezi yönetime karşı menfi tutumu ve yerel yönetimlerin merkezden bağımsız olmasına yönelik tezleri hayli benzerdir. Her ikisinin fikirlerinin tarihsel dönem olarak merkezleşmenin hızlandığı bir dönemde rağbet görmemiş olması da bir başka ortak yönleridir. Bununla birlikte J. T. Smith kendi ülkesindeki Anglo-Sakson yerel yönetim geleneğini sanayileşmenin ve kapitalizmin getirilerinden birisi olan merkezleşmeye karşı çeşitli argümanlarla savunurken, Sabahaddin Bey aynı Anglo-Sakson geleneği, benzer argümanlarla, merkeziyetçi ve cemaatçi olarak gördüğü kendi toplumunu ve Osmanlı idari yapısını dönüştürmeye çalışırken savunmuştur. Çalışmanın amacı Türkiye'de hakkında çalışma yapılmamış J. T. Smith ile Sabahaddin Bey'in fikirlerinin bir kısmını karşılaştırarak, benzerlikler ve farklılıkları ortaya koyarken, bu alanda yapılabilecek sonraki çalışmalar için bir basamak, bir ilk adımı oluşturmaktır. Makalede her iki siyasi düşünürün ulaşılabilen eserleri taranmış ve karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Makale bu alanda yapılmış ilk çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: Joshua Toulmin Smith, Prens Sabahaddin, Adem-i Merkeziyet, Yerel Yönetimler

Abstract

In this study, the perspectives of Sabahaddin Bey and Joshua Toulmin Smith, two political philosophers from different times and cultures, are analyzed concerning central government, local governments, and decentralization. It does not find any direct contact between Sabahaddin Bey and J. T. Smith's ideas; however, both thinkers' negative attitudes towards central government and their arguments for local governments to be independent from the center are pretty similar. Another common feature is that their ideas were not popular in a historical period in which centralization accelerated. However, while J. T. Smith defended the Anglo-Saxon local government tradition in his own country with various arguments against centralization, which was a consequence of industrialization and capitalism;

* Düzce Üniversitesi, Düzce, Türkiye, E-posta: omerkorkmaz@duzce.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1834-6232

** Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu, Türkiye, E-Posta: erencin_a@ibu.edu.tr ORCID: 0000-0002-1926-2663

Sabahaddin Bey defended the same Anglo-Saxon tradition with similar ideas while trying to transform his society and the Ottoman administrative structure, which he saw as centralized and communitarian. This study aims to compare some of the views of J. T. Smith and Sabahaddin Bey, which have yet to be studied in Turkey, to reveal the similarities and differences and to create a stepping stone, a first step, for future studies in this field. In the article, the available works of both political thinkers were reviewed and analyzed comparatively. The article is the first study in this field.

Key Words: Joshua Toulmin Smith, Prince Sabahaddin, Decentralization, Local Self-Government

1. Giriş

Birbirinden farklı iki toplumda ve iki tarihsel dönemde yaşamış olan bu iki fikir adamının neredeyse birebir aynı argümanları kullanarak fakat farklı bağlamlarda yerel yönetimlerin özerkliğini savunmuş olmaları ve merkeziyetçiliğe karşı uzlaşmaz tutumlarının benzerliği ilgi çekicidir. Joshua Toulmin Smith'in ölümünden on sene sonra dünyaya gelen Sabahaddin Bey'in fikirlerinin kaynakları Fransız Science Sociale (Toplum Bilim, İlm-i İçtima) ekolüne dayanıyor olsa da, J. T. Smith ile yerel yönetimler konusundaki fikirlerinin benzerliği dikkate şayandır.

J. T. Smith yerel yönetimlere ilişkin görüşlerini Anglo-Sakson yerel yönetim geleneğine dayandırmakta ve sanayileşme ve kapitalizmin bir getirisi olan merkezileşen ve sınırları genişleyen İngiliz devletine karşı savunmaktadır. Sabahaddin Bey aynı geleneği merkeziyetçi bir idare anlayışına ve kamucu bir yapıya sahip olduğunu iddia ettiği Osmanlı toplumu ve devletini dönüştürmek/değiştirmek amacıyla savunmaktadır. Düşünürlerden biri, Smith, kendi toplumunun tarihsel geçmişinde sahip olduğunu iddia ettiği geleneği, modernleşen dünyada özgürlüklerin ve gelişmenin kaynağı olarak ayakta tutmaya çalışırken; diğeri, Sabahaddin Bey, bu geleneği bambaşka bir topluma ve farklı tarihsel koşul ve bağlamlarda uyarlamaya çalışmaktadır.

Bu çalışmada Prens Sabahaddin ve J. T. Smith'in yerel yönetimler üzerine görüşleri kendi eserleri üzerinden karşılaştırılmıştır. Tüm fikirlerinin karşılaştırılması ve tüm eserlerinin taranması çalışmanın kapsamını aşacağı için yalnızca adem-i merkeziyet üzerine görüşleri üzerinde durulmuştur. Bunu yaparken Sabahaddin Bey'in fikirleri üzerine yeterince kaynağa ulaşılabılırken J. T. Smith'in fikirleri, her ne kadar bazı çalışmalarda atf olsa da doğrudan çok az çalışmanın konusu olmuştur. Bunlardan en önemlisi Greenleaf'in (1975) J. T. Smith'i ve İngiliz siyasal geleneğini ele aldığı çalışmadır. Diğer bir çalışma ise daha yakın zamanlarda yazılmış ve konuya farklı bir bakış açısı sunan Weinstein'in (2008) çalışmasıdır. Bu çalışmalara ek olarak J. T. Smith'in eserlerinin bir kısmına internet arşivleri üzerinden ulaşılmıştır.¹

Çalışmada ilk olarak düşünürlerin hayatlarına kısaca değinilmekte, kendi dönemleri ve düşüncelerine karşıt olan fikirler ve düşünürler ele alınmaktadır. Daha sonra yerel yönetimlere dair fikirleri adem-i merkeziyetçilik üzerinden sınırlandırılarak, ulaşılabılır eserleri üzerinden

¹ Türkiye'de yerel yönetimler üzerine yapılan bazı çalışmalarda, çoğunluğu Hill'in (1974) çalışmasına atıfla, J. T. Smith'in yerel yönetime ilişkin fikirlerine kısaca değinilmektedir. Bunlar arasında; Yıldırım (2015, s. 70), ismini Tolman şeklinde yanlış yazmış olmakla birlikte Oktay ve Pekçüçüksen (2009, s. 174), Görün (2006, s. 161), Önder ve Güler (2016, s. 885), Pustu (2005, s. 125), Yıldız (1996, s. 5) sayılabilir. Bunları bu şekilde anmanın sebebi, Toulmin ismini çeşitli arama motorlarında aratırken bu makalelere ismin yanlış yazımından dolayı erişilememesidir.

karşılaştırılmaktadır. Çalışmada “local self-government” kavramı bazı yerlerde yerel yönetimin özerkliği olarak, bazı yerlerde ise adem-i merkeziyet şeklinde çevrilmiştir. J. T. Smith’in yerel yönetimleri, merkezi idare karşısında konumlandığı yer ile Sabahaddin Bey’in adem-i merkeziyet kavramı birbirini karşılamaktadır kanaati hasıl olmuştur. Ayrıca özerk yönetim, ya da sadece mahalli yönetim şeklinde yapılacak bir çeviri Smith’in fikirlerinin tam karşılığını vermeyecektir. Her çevirinin de bir parça eksik ve/veya sorunlu olabileceği hatırdan çıkartılmamalıdır.

Makalenin amacı, Türkiye’de üzerine çalışma yapılmamış olan J. T. Smith ile Sabahaddin Bey’in adem-i merkeziyet üzerine fikirlerini karşılaştırarak, benzerlikler ve farklılıkları ortaya koyarken, bu alanda yapılabilecek sonraki çalışmalara öncülük etmektir. Çalışmanın özgünlüğü, Sabahaddin Bey ve J. T. Smith’in fikirlerini ilk kez karşılaştıran ve J. T. Smith’i doğrudan konu alan ilk Türkçe çalışma olmasından kaynaklanmaktadır.

2. Prens Sabahaddin’in Hayatı

Tam adı Mehmed Sabahaddin (1879-1946) olan ve prens lakabı ile anılan Sabahaddin Bey aslında şehzade değil bir sultanzadedir. Yani Osmanlı tahtına anne tarafından bağlıdır. Annesi Seniha Sultan II. Abdülhamid’in kız kardeşi, babası Damat Mahmud Paşa ise devlette çeşitli görevler almış bir bürokrattır (Durukan, 2017, s. 144; Tütengil, 1947, s. 185). Fransızca, Farsça, piyano, kimya, fizik gibi çeşitli derslerde özel eğitimler alan Sabahaddin Bey bir süre Sorbonne Üniversitesi’nde de derslere katılmıştır. Babasının II. Abdülhamid yönetimiyle arasının açılması sonucu kardeşi Lütfullah Bey ve babası Damat Mahmut Paşa ile birlikte çok genç yaşında Paris’e kaçmış ve burada Jön Türk muhalefet hareketine katılmıştır (Ege, 1977).

Paris’te bir kitapçıda denk geldiği Edmond Demolins’in “Anglo-Saksonların Üstünlüğünün Sebepleri Nelerdir?” (Ege, 1977, s. 36) isimli kitabından etkilenmiş, Le Play’in Science Sociale ekolüne bağlanmış. Paris’te Science Sociale cemiyetine katılmış, Le Play’in takipçilerinden Demolins ve Deschamps ile tanışmış ve Osmanlı devletinin kurtuluşunu bu ekolün fikirlerinde görmüştür (Erişçi, 1941, s. 159). Sabahaddin Bey ömrünün sonuna kadar bu fikirleri savunmuş, bu durum onu bir yerden sonra kendini sürekli tekrar eder bir konuma getirmiştir (Özavcı, 2019, s. 228).

Ege’ye göre (1977, ss. 33-35), Osmanlı’nın toplumsal yapısını ve çöküş nedenlerini “bilimsel” olarak analiz eden ilk insan Sabahaddin Bey olmuştur. Nasıl ki insanın hastalığının tedavisi için bilimsel bir tanı koymak daha sonra tedavi etmek gerekirse Osmanlı toplumunun hastalıklarının öncelikle tanımlanması gerekmektedir.² Sabahaddin Bey’e göre bu hastalıklar; halkın geçim kaynağının ziraat ve ticarete (müteşebbisliğe) dayanmıyor olması, bireysel özgürlük ve girişimin çok sınırlı olması ve Osmanlı devlet idaresinin merkeziyetçi bir yapıya sahip olmasıdır (Sabahaddin, 2007,

² Burada belirtilmesi gereken husus Sabahaddin Bey’in bilimsel teşhis amacıyla, takip ettiği Science Sociale ekolünün yöntemini kullanarak Osmanlı toplumunu herhangi bir saha çalışması yaparak incelememiş olmasıdır (Özavcı, 2011, s. 144).

2018). Bu fikirlerini kurmuş olduğu Teşebbüs-ü Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti (TŞAMC) (Akşin, 2017, s. 86) ile Osmanlı'da yaymaya çalışmıştır.

Siyasi hayatında³ önce Abdülhamid rejimiyle daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) iktidarıyla ters düşen Sabahaddin Bey'in hayatı sürgünde geçmiştir (Durukan, 2017). Sabahaddin Bey'in fikirlerine ancak ölümünden sonra ciddi bir biçimde eğilinmiştir (Okan, 1989, s. 98).

2.1. Osmanlı'nın Toplumsal ve Tarihsel Durumu ve Sabahaddin Bey'in Fikirlerine Muhalefet

Osmanlı devleti II. Viyana bozgunundan sonra Avrupadaki topraklarını hızla kaybederek gün geçtikçe küçülmüştür. Gerek toplumsal, idari ve mali sorunlar gibi yapısal, gerek Osmanlı'nın bir çevre ülke olarak kapitalist dünya ekonomisine eklenmesi, Avrupa'nın gün geçtikçe artan sömürge faaliyetleri ve Osmanlı toprakları üzerindeki bu devletlerin rekabeti gibi dışsal faktörler sebebiyle Osmanlı İmparatorluğu her geçen gün toprak kayıpları ile birlikte çözülmüştür.

Bu çözümlenin engellenmesi, Avrupa karşısında yeniden güçlenmek ve Avrupa'da tutunabilmek gibi amaçlarla, öncelikle askeri daha sonrasında idari ve mali alanlarda çeşitli reformlarla modernleşme süreci tepeden, yani Sultan ve etrafındaki bürokratlar aracılığı ile başlarken (Tunaya, 2016, s. 14-15) dünya ekonomisine eklenmesi ile de ticaretle uğraşan gayrimüslim cemaatlerin Avrupa'yla yakın diyalogu sonrası toplumun kendi içinde başlamıştır (Avcıoğlu, 1976; Karpat, 2019). Özellikle gayrimüslim cemaatlerin Osmanlı "millet sistemi"⁴ sayesinde korudukları kültürleri ve Avrupa'yla münasebetleri nedeniyle tanıştıkları milliyetçi akımlar sonrası bu cemaatler, Osmanlı devletinden önce birtakım haklar talep etmiş, sonrasında özerklik ve ayrılmaya varan durumlar ortaya çıkmıştır (Karal, 2014, s. 155).

İç ve dış baskılar sonucunda başlayan idari, mali ve sosyal reformların temelinde merkezileşme temayülü dikkat çekmektedir. Özellikle Avrupadaki merkezileşen devlet aygıtı gibi günün şartlarına uygun bu fikir, Türk kültüründeki hikmet-i hükümet anlayışına yakın olduğu için ve parçalanmayı engelleyeceği, devletin kontrolünü taşrada artıracağı düşüncesiyle daha II. Mahmud devrinde kabul görmüş, Tanzimat Paşalarının sürdürülmüş, II. Abdülhamid ve daha sonraki İTC iktidarı döneminde zirve yapmıştır (Hocaoğlu, 1989; İnalçık, 2018; B. Lewis, 2018; Ortaylı, 2018). Bu bağlamda Tanzimat dönemi devlet adamları için gerekli olan hürriyet değil, kazanç, mal ve can güvenliği olmuştur. Amaçları eyalet yönetiminin ıslah edilmesi, gelirlerin artması ve tutarlı bir idarenin tesis edilmesidir (Ortaylı, 2020, s. 427). Bu durum Abdülhamid döneminde de devam etmiştir. Ulaşım ve iletişimde yapılan reformlarla hem merkezin hem taşranın idaresi merkezileştirilmiştir. Sultan adem-i merkeziyeti otonomi olarak algılandığından,

³ Sabahaddin Bey doğrudan bir parti içerisinde veya oluşumda görev almamıştır. Bununla birlikte Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti'nin kuruluşunda bulunmuştur. Ahrar Partisi'yle her ne kadar organik bağı olmasa da (Kuran, 2000, s. 330), partinin ileri sürdüğü tezler Sabahaddin Bey'den mülhemdir ve kurucuları onun dostlarıdır (Akşin, 2017, s. 165).

⁴ Millet sistemi için bkz. Kurtaran (2011).

bazı “çıkarıcıların” ve “yufka akıllıların” adem-i merkeziyeti savunurken Girit ve Rumeli’nin durumunu dikkate almadıklarından, devlet ve millet için doğacak tehlikeleri göz önünde bulundurmamalarından bahsetmektedir (Hocaoğlu, 1989, ss. 108-09).

Tanzimat’la birlikte başlayan merkezileşme II. Abdülhamid döneminde gelişen ulaşım ve iletişim teknolojileriyle birlikte zirve yapmıştır. Berkes’in (2019, s. 323) “anayasalı mutlakiyetçilik”, Celaleddin Paşa’nın (1983, s. 203) “hükümet-i meşruta içinde istibdat” dediği dönemde merkezi yönetim Bab-ı Âli’den Yıldız Sarayı’na kaydırılmış, Meclis-i Umumi kapatılmış, liberal fikirlerin yazılması ve yayınlanması yasaklanmış, özerklik dışında tevsi-i mezuniyet ilkesine de karşı çıkmış ve bürokratik hiyerarşi atlanarak kurumlar doğrudan padişahın kendisine bağlanmıştır (Çetinsaya, 2016, 2019; Shaw ve Shaw, 2017; Lewis, 2018; Zürcher, 2013). Genel hatları böyle olmakla birlikte pragmatik bir siyaset güden Abdülhamid zaman zaman bu politikalarda esneklik göstermiştir (Çetinsaya, 2019, s. 22).

Mali, askeri ve idari anlamda merkezileşmenin başladığı dönem aynı zamanda zorunlu bir adem-i merkezileşmeyi de beraberinde getirmiştir. Özellikle Büyük Güçlerin koruyuculuğunu üstlendiği gayrimüslim tebaa merkezden çeşitli imtiyazlar kazanmış ve bu durum Osmanlı’yı konfederasyona dönüşen bir devlet haline getirmiştir (Hanioglu, 2016, s. 20-23). Osmanlı İmparatorluğu’ndan kopan, bağımsızlık kazanan her devlet öncelikle ıslahat, sonrasında “muhtariyet” (otonomi) istemiştir (Karal, 2014, s. 155). Cebel-i Lübnan (1861), Girit (1867) ve Şarki Rumeli (1878) Vilayet Nizamnameleri ile verilen özerklikler, azınlıkların anayasalarının onaylanması azınlıkları federatif bir devletin kurulması yönünde değil ayrılıkları yönünde teşvik etmiştir (Reyhan, 2007, s. 84). Örneğin Büyük Güçler Cebel-i Lübnan’ın statüsünün imparatorluğun Ortadoğu ve Balkanlardaki topraklarında da yaygınlaştırılmasını istemişlerdir. Bundan dolayı Bab-ı Âli, imparatorluk bir “yamalı bohça” haline gelmesin diye 1864 Vilayet Nizamnamesi hazırlanmıştır. Bu nizamnamede dikkat çeken husus merkeziyetçiliktir. O kadar ki Nizamname, etkilendiği Fransız departmente sisteminden bile daha merkeziyetçi bir eğilime sahip olmuştur (Ortaylı, 2020, ss. 429-430).

Elbette tüm Osmanlı seçkinleri merkeziyetçi bir idari anlayışı benimsememişlerdir. Bu seçkinlerden belki de en önemlisi Sabahaddin Bey’dir.⁵ Sabahaddin Bey (2018, s. 237) toplumsal problemleri analiz ederken bunları yalnızca yönetimle ve eğitimle alakalı problemler olarak değerlendirmemektedir. Sabahaddin Bey’i birçok Osmanlı seçkininden ayıran önemli fark onun sorunlara yönelik çözüm önerilerinde yatmaktadır. Osmanlı seçkinlerine iki konuda itiraz etmektedir; sorunların yalnızca (a) meşruti bir rejimin tesisi ve (b) toplumun eğitilmesiyle çözüleceği yönündeki iradeci anlayışa karşı çıkmaktadır. Ona göre Osmanlı seçkinlerinin birçoğu Batının üstünlüğünün fikir üstünlüğü olduğunu düşünmektedir ve Avrupa’nın Osmanlıyla arasındaki bu fark eğitim sayesinde kapatılabilecektir. Fakat Sabahaddin Bey’e göre “*Memleketimizde ziraat geridir, çünkü çiftçi cahil*” demekle hiçbir şey izah edilmiş olunmaz. “*Mesele ziraatı icra eden heyet-i sa’yin bunu ilerletmeğe müsait teşkilatı haiz bulunmamasından*

⁵ Burada belirtilmesi gereken bir husus Sabahaddin Bey gibi bazı Osmanlı seçkinleri dışında taşradaki nüfuslarını kaybetmekten korkan ayanlar ve eşraf da merkezileşmeye direnmeye çalışmışlardır (Ortaylı, 2020, s. 420).

ibarettir" (Sabahaddin, 2007, s. 402). Yani "*bütün felaketlerimizin sebebi bilgisizliktenmiş ve bu yüzden ıslahatta temel, halkımızı aydınlatmak*" şeklindeki düşünce son derece yetersiz ve yüzeyseldir (Sabahaddin, 2018, s. 217).

Diğer husus Osmanlı eğer modern dünyada ayakta kalmak istiyorsa nasıl bir hükümete sahip olmasından çok nasıl bir toplum yapısına ve idare anlayışına sahip olması gerektiği sorusuna odaklanmalıdır. Yönetimin yapısı merkeziyetçi olduktan sonra tek kişi veya bir çoğunluğun elinde olması bir anlam ifade etmemektedir. Çünkü merkezi idare çoğunluğun özgürlüğünü azınlığa çiğnetmek demektir (Sabahaddin, 2018, s. 85). Onun merkeziyetçi anlayışa yönelttiği eleştiriler kısaca şöyle sıralanabilir; (a) merkeziyetçi idare hantaldır; (b) özel teşebbüsü engeller ve (c) kalkınmayı geciktirir (Sabahaddin, 2007, ss. 270-271). Merkeziyetçi anlayış himayeciliği teşvik eder ve toplumun ahlakını bozar (Sabahaddin, 2018, ss. 53-55).

Sabahaddin Bey Demolins'in "bilimsel" metoduna göre bir ıslahat programı hazırlamıştır. Fakat bunu yaparken de bağlı olduğu ekolün doktrini ile Osmanlı siyaseti arasında doğrudan bir bağın bulunmaması problem teşkil etmiştir. Sabahaddin Bey bu problemin çözümünü, genelde ekolün, özelde Demolins'in sürekli olarak Anglo-Saksonların üstünlüğünün sebebi saydıkları adem-i merkeziyetçilikte bulmuştur (Hanioglu, 2001, s. 83). Kuran'a göre (2000, s. 330) Sabahaddin Bey'in doğrudan bir ilişkisinin bulunmadığı Ahrar Partisi Sabahaddin Bey'in bu fikirlerini siyasi alana taşımıştır. Partinin kurucuları Sabahaddin Bey'in fikirlerinden, özellikle adem-i merkeziyet ve özel teşebbüs fikrinden etkilenen ve Sabahaddin Bey'e yakın kimselerdir. Bu partililerin temel muhalefeti İTC'nin gizli bir cemiyet olarak devleti yönetmesi; askeri tehdit aracı olarak kullanması ve yeni bir istibdat rejimine gidileceği korkusudur (Akşın, 2017, s. 166).

Sabahaddin Bey (2018, ss. 46-52) adem-i merkeziyetten kastının Kanuni Esasi'nin 108. maddesinde geçen tevsi-i mezuniyet (yetki genişliği) ve tefrik-i vezaif (görev ayrılığı) kavramları ile aynı olduğunu belirtmiştir. Sabahaddin Bey (2007, s. 286) "siyasi adem-i merkeziyet" ile "idari adem-i merkeziyet" arasında fark olduğunu ve kendisinin siyasi adem-i merkeziyete değil idari adem-i merkeziyete taraftar olduğunu yazmaktadır. Ona göre idari adem-i merkeziyet siyasi merkeziyeti güçlendirecek, "*Osmanlı Saltanatı'nın* gölgesi altında milli hakimiyet ve istiklal" yerleşebilecektir (Sabahaddin, 2018, ss. 102-103). Bununla birlikte Teşebbüsü Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti'nin programında iki kavram ayrı ayrı zikredilmektedir. Program metninde vilayetlerin yönetimi "adem-i merkeziyet ve tevsi-i mezuniyet usul ve esaslarına" dayandırılacağı beyan edilmektedir (Sabahaddin, 2007, s. 144).⁶ Sabahaddin Bey ve taraftarlarının adem-i merkeziyetten anladıkları yazdıkları metinlerinde çelişkili ifadelerle açıklanmıştır. Sabahaddin Bey Kanuni Esasi'nin Fransızca tercümesindeki "desentralizasyon" kelimesini adem-i merkeziyet olarak çevirdiğini (Sabahaddin, 2007, s. 286), bu kelimenin İngilizce karşılığının ise "self-gouvernement" olduğunu (Sabahaddin, 2018, s. 241) belirtmektedir. Sabahaddin Bey'in adem-i merkeziyet olarak çevrilebilir dediği ve tevsi-i mezuniyet ile aynı şey olduğunu iddia ettiği decentralization

⁶ Sabahaddin Bey ve TŞAMC'nin adem-i merkeziyet, tevsi-i mezuniyet ve tefriki vezaif konusunda çelişkili tanımları bulunmaktadır. Özellikle kullandıkları ve/veya/yahud/yani bağlaçları bağlamında önemli bir değerlendirme için bkz. (Reyhan 2007, s. 47-48).

(yerinden yönetim) ile tevsi-i mezuniyet (deconcentration/adem-i temerküz) aynı kavramlar değildirler. Yetki genişliğinde (tevsi-i mezuniyet/adem-i temerküz/deconcentration) “*yönetmelik ve etkinlik sağlanması amacıyla merkezi yönetim, yetkilerinden bir kısmını, hiyerarşik denetimdeki alt birimlerine devretmektedir*”. Yerinden yönetim ise siyasal ve yönetmelik/ıdari olarak ikiye ayrılmaktadır. Siyasal yerinden yönetim federal devletlerde olduğu gibi siyasal egemenlik ve otoritenin paylaşımı anlamı gelmektedir. Yönetmelik yerinden yönetim (Yetki Göçümü, Devolution of Power), kamu hizmetlerine ilişkin politikaların merkezi idarenin dışında tüzel kişilikler, yönetmelik ve mali özerkliğe sahip olan yerel yönetim kuruluşları tarafından belirlenmesi anlamına gelmektedir. Bu yönetimlerde karar organları halkın seçimi ile oluşturulmaktadır ve merkezin hiyerarşik denetimine tabi değildirler (Nohutçu, 2016, ss. 60-61).

Sabahaddin Bey ve TŞAMC adem-i merkeziyetten tevsi-i mezuniyet ve tefrik-i vezaif anladığını iddia etmekteyse de bu kavramların yerel yönetimlere tanıdığı yetkilerin çok üzerinde yetkiler vermeyi taahhüt etmektedirler. “*Adem-i merkeziyete isnat eden meşrutiyette ise teftiş-i memleketin icrasından, nahiyelerden başlayarak tedricen büyüye büyüye merkeze müntehi olur. Tabiidir ki nahije, kaza ve vilayet mecalisi, memurların en basit menfaatleri muktezası namuslu ve muktedir zevattan intihab eyler, memnuniyetleri halinde ibka, adem-i memnuniyetleri halinde tebdil ederler ve bunu bilen memurlar da ellerinden geldiği kadar ahaliyi hoşnut etmeye*” çalışacaklardır (Sabahaddin, 2007, s. 141). Hükümetin denetlenmesi, memurların atanması ve milletvekillerinin seçimi yerel meclislerce gerçekleştirilecektir (Sabahaddin, 2007, ss. 144-145). Böylece merkezi hükümet yerel meclislerin denetimine girecektir (Reyhan, 2008, s. 72). Bu yetkiler Osmanlı’da federatif bir yapının tesisini öngörmektedir denilebilir. Sabahaddin Bey’in federatif anlayışa yakınlığı daha sonraki yıllarda verdiği demeçler ve yazdığı yazılarda daha net olarak görülmektedir. “*Zihinlerdeyse okul ve ulus eğitiminin özerklik taraftarı (self-made men ve self-government) bir biçimde yeniden yapılandırılmasının mutlak gerekliliği*” şeklindeki ifadelerinin yanı sıra aynı yazıda “*Küçük Asya’nın neredeyse ayrı bir blok oluşturan siyasi birimi, neredeyse federal biçim altında güvenceye alınabilir ve alınmalıdır. ... Türkiye’de yaşayan tüm sosyal unsurların –Osmanlı siyasi biriminin korunması yoluyla – ve aynı zamanda geniş bir yönetimsel adem-i merkeziyetçilik ya da mekanlara ve koşullara uygun federatif bir sistemin benimsenmesi sayesinde bu unsurların her birinin özgür gelişmelerini güvenceye almak*” şeklindeki niyet ve düşüncelerini açıklamaktadır (Sabahaddin, 2007, ss. 443-444). Birinci Dünya Savaşı sonrası verdiği bir mülakatta da siyasi programını açıklarken “*Vilayetleri bir tür yerel otonomi ile donatmak*” niyetinde olduğunu belirtmektedir (Sabahaddin, 2007, s. 466). Genel bir kanunla vilayetlerin yönetilemeyeceği, her vilayete uygun şekilde tesis edilecek kurullarca kanunların belirlenmesi gerekliliği (Sabahaddin, 2018, s. 253) düşüncesi de federatif anlayışa yakınlığını göstermektedir.

Prens Sabahaddin’in adem-i merkeziyet anlayışını Osmanlı devleti için zararlı görenler İTC çatısı altında toplanmıştır. Hanioglu’na göre (1981, s. 200), İTC kadroları Batıdakine benzer ulus devlet kurma ideallerinden dolayı yerel iktidarları yıkmak istemektedirler. Örneğin İTC’nin ideologlarından sayılan Ahmed Rıza Bey’in benimsediği pozitivism güçlü merkezi bir

idareden yanadır.⁷ Dahası Ahmed Rıza Bey'e göre Osmanlı toplumundaki feodal yapı ve ayrılıkçı hareketler güçlü merkezi bir devleti zorunlu kılmaktadır (Hanioğlu, 2001, s. 293). Ahmed Rıza Bey'in çok haksız olmadığı vilayet yönetimlerinde ve Girit, Şarki Rumeli ve Cebel-i Lübnan gibi sorunlarda görülecektir. Vilayetlerdeki eşraf ve gayrimüslim burjuvazi Sabahaddin Bey'in merkezi denetlemesi için önemli gördüğü vilayet meclislerinde yuvalanarak kendi nüfuzlarını artırmaya çalışmışlar ve vergi tahsilinde yolsuzluklar yapmışlardır (Ortaylı, 2020, s. 431). Bu nedenlerle İTC'nin önemli isimlerinden Bahaeddin Şakir ve Nazım Beyler de adem-i merkeziyet kavramını merkezin yokluğu olarak algıladıkları için “*Merkez yok, memleket yok*” diyerek Sabahaddin Bey'e muhalefet etmektedirler (Kuran, 2000, s. 213).

İTC güçlü merkezi bir yapıyı savunmakla birlikte tevsi-i mezuniyet ve tefrik-i vezaif ilkelerine karşı çıkmamakta fakat bu ilkelerden Sabahaddin Bey'in adem-i merkeziyet fikrini çıkarmamaktadır. Bu iki ilkeyi yerel idare sisteminin unsurları olarak düşünmektedir (Reyhan, 2007, s. 39). Cemiyet gerek kendi örgütlenmesinde gerekse Kanuni Esasi'de ve 1913 yılında çıkartılan İdare-i Umumiye-i Vilâyat Kanun-ı Muvakkatı'nın mukaddemesinde tevsi-i mezuniyet ve tefrik-i vezaif ilkelerini saymaktadır (Reyhan, 2000, s.129).

Sabahaddin Bey'in ve adem-i merkeziyet fikrinin muhaliflerinden olan Hüseyin Cahid'e göre (22 Ağustos 1908, s. 1) her milletin yapısına göre idare şekli değişmektedir. İngiltere'nin idare şeklinin başka milletlerin idarelerine uygulanması mutlak görülemez. Sabahaddin Bey'in örnek verdiği İngiltere 19. yüzyılın son senelerinden itibaren merkezileşme temayülü göstermektedir. Yine Sabahaddin Bey'in iddia ettiği gibi istibdatla merkeziyetçi bir yönetim arasında doğrudan bir bağ kurulamaz. Merkeziyetçi bir idari anlayışla meşrutiyet pekâlâ bağdaşabilecektir. Meşrutiyette hükümeti denetlemek için yerel meclislerin denetlemesi şart değildir. Denetleme görevini tıpkı Fransa'daki gibi seçimle iş başına gelen merkezi bir meclis de yapabilecektir (Hüseyin Cahid, 6 Eylül 1908, s. 1).

Cahid (6 Eylül 1908, s. 1), Sabahaddin Bey'in adem-i merkeziyet anlayışı tevsi-i mezuniyet ise bu idari anlayışı desteklediğini ve zaten bu kavramın Kanuni Esasi'nin 108. maddesinde mevcut olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle adem-i merkeziyet isteğini tekrar parti ve cemiyet programına koymanın manası yoktur. Fakat ona göre Sabahaddin Bey'in adem-i merkeziyetten kastı otonomidir ve bu Osmanlı devletinin parçalanmasına yol açacaktır. Cahid'e göre Sabahaddin Bey ve azınlıklar adem-i merkeziyetten özerklik anlamaktadırlar. “*Sabahaddin Bey'in fırkası, Fırka-i Ahrar demek Patrikhane nazarında adem-i merkeziyet demektir. Adem-i merkeziyet ise Midilli'nin, Sakız'ın ve sair adaların hep birer Girit olması, hep Yunan ağuşuna atılması için hazırlık demektir*” diye yazmaktadır (Hüseyin Cahid, 9 Aralık, s.1). Hüseyin Cahid ve İTC'li diğer Osmanlı seçkinlerinin adem-i merkeziyet kavramını tehlikeli görmelerinde yukarıda değinilmiş olan Osmanlı'nın geçirmekte olduğu dağılma süreci etkili olduğu kadar Sabahaddin Bey'in bu kavramı merkezi yönetimin yerel yönetimlere tanıdığı yetki genişliği anlamına gelen tevsi-i

⁷ Ahmed Rıza Bey'in “Üstadım” (Rıza, 2015, s. 38) dediği ve fikirlerinden etkilendiği Pierre Laffitte'in merkeziyetçiliği savunduğu makale için bkz. (Laffitte, 1889).

mezuniyet olarak değil daha özerk ve parçalı yönetim yapısı, adeta merkezsizlik (Reyhan, 2007, s. 71) olarak tasavvur etmesi de etkili olmuştur.

3. Josua Toulmin Smith'in Hayatı

Bir yayıncı ve avukat olan J. T. Smith (1816-1869) toprak sahibi bir babanın oğlu olarak Birmingham'da dünyaya gelmiştir. Edebiyata, dil öğrenmeye ve felsefeye karşı ilgili olan Smith evde aldığı özel dersler ve bir özel okuldaki eğitiminden sonra hukuk okumaya karar vermiştir. 1837 yılında evlenerek ABD'ye gitmiş ve burada çeşitli dersler vermiştir (Smith, 2004, s. 237). Birçok kuzey Avrupa ve Anglo-Sakson dilini öğrenen Smith 1839 yılında "Amerika'nın 10. Yüzyılda Kuzeyli İnsanlar Tarafından Keşfi Üzerine" isimli bir çalışma yayımlamıştır. Daha sonra 1854 yılında yayınladığı "The Parish: Its Obligations and Powers, its Officers and their Duties"⁸ isimli eseri sadece en değerli yasal ve anayasal incelemelerden biri değil aynı zamanda sınıfının o zamana kadar derlenmiş en ilginç eseridir. İngiliz özgürlüğünün ve yüzyıllar içinde oluşan yerel yönetim prensiplerinin bir derlemesidir. J. T. Smith'in tarih, dil ve hukuk alanının yanı sıra jeoloji, frenoloji, Macar mülteci sorunu ve özgürlüğü, Amerikan İç Savaşı, lonca sisteminin analizi gibi birçok alanda çalışmaları bulunmaktadır ("Toulmin Smith Esq.", 1869, ss. 88-89-90).

J. T. Smith'in fikirlerinin şekillenmesinde etkili olan birçok yazar mevcuttur. Bunların arasında; Lord Coke, George Combe, Richard Owen, Alexis de Tocqueville, Harriet Martineau ve hatta Robert Owen sayılabilir. J. T. Smith'i etkileyen, entelektüel gelişimini borçlu olduğu kimse ise yaşadığı dönemde bir "Owenist" ve Birmingham Üniteryan papazı olan babası William Hawkes Smith'tir (Weinstein, 2008, s. 1197).

İngiltere'de, 19. yüzyılda yerel yönetimler üzerine iki gelenek bulunmaktadır. Bunlardan birincisi yerel yönetimleri merkezin bir uzantısı olarak gören, Edwin Chadwick'in temsil ettiği merkezîyetçi gelenek (ki bunun içine Bentham ve Mill'de eklenebilir) ve bu geleneğin karşısında yerel yönetimlerin özerkliğini "gerçek özgür kurumların temel ilkesi" (Smith, 1851, s. 32) olarak gören adem-i merkezîyetçi⁹ gelenek yer almaktadır (Hartley, 1971).¹⁰ Bu tasnif, demokrasi ve yerel yönetimler arası ilişki bağlamında, Türkiye'de genellikle Hill'e atıfla üç gruba ayrılmaktadır. Bu gruplar, Viktoryan dönemin romantikleriyle birlikte zikrettiği J. T. Smith, Moulin ve Langrod ve son olarak John Stuart Mill'in fikirleri şeklinde tasnif edilmektedir (Hill, 1974, s. 16). J. T. Smith'e göre (1849, s. 53) yerel yönetimlerin özerkliği İngiliz devletinin özgürlüğünün güvenliğini sağlamaktadır: "... *barışımıza, refahımıza ve ilerlememize bağlı olan ülkenin yasalarının ve kurumlarının devamlılığını sağlayan tek güvenlik*". J. T. Smith için de, Sabahaddin Bey'de olduğu gibi, yerel yönetimlerin özerk yapıları özgürlüğün ve ilerlemenin temelini oluşturmaktadır.

⁸ Parish, "bucak", "papazların bölgesi" şeklinde çevrilen küçük yerleşim yerleridir. Bu çalışmada bucak tercih edilmektedir. "Bucak: Yükümlülükleri ve Yetkileri, Memurları ve Sorumlulukları".

⁹ Bir sonraki bölümde Smith'in adem-i merkezîyetçi fikirleri detaylı inceleneceği için burada kısaca değinilmiştir.

¹⁰ Her iki grubun detaylı bilgisi ve yerel yönetimlerle merkezî yönetimlerin birbirlerine karşı konumlandırıldıkları yerin şeması için Hartley'in (1971) çalışmasına bakılabilir.

J. T. Smith, 1852'de Sheffield milletvekili adayı olma teklifini reddetmiştir. 1854'te, Surrey Milletvekili W. J. Evelyn ve Revd M. W. Malet ile birlikte, Merkezileşme Karştı Birliği'ni (Anti-Centralisation Union) kurmuş ve Birliđin devam ettiği üç yıl boyunca yayınlanan on üç makale yazmıştır (Smith, 2004, s. 237).

Hill'e (1974, s. 16) göre yerel yönetimin demokrasiyle olan ilişkişine tamamen muhalif olan bir kimsedir. Greenleaf'e göre (1975, ss. 27-31), fikirlerinde tekrara düşse de¹¹ O, "*tartışmasız, doğal bir isyancıydı, meraklı veya müdahaleci yetkililerle muzrak dövüşüne her zaman hazırđı; fanatik bir şekilde hem kendisinin hem de yurttaşlarının eski hak ve özgürlüklerini savunmaya hızla atılıyordu*".

3.1. J. T. Smith'in Yaşadığı Dönem ve Muhaliflerinin Fikirleri

İngiltere'de 18. yüzyılın ikinci yarısından 19. yüzyılın ilk yarısına kadar yaşanan "yerel özgürlük mücadelesi", eski ayrıcalıklı toplumsal grupların merkezileşme sürecine karşı direnişini anlatmaktadır (Güler, 2013, s. 69). Aşağıda değinileceği üzere, bu dönemde meydana gelen yapısal birtakım değişimler yalnızca iktisadi ve toplumsal hayatla sınırlı kalmamış; idari ve siyasi yapıyı da değişim ve dönüşüme zorlamıştır.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanayileşmenin sonuçlarından birisi olarak tarımsal üretim gerilemiş ve buna dayanan toplumsal sınıflar ve onların sürdürdüğü yönetimler çözölmeye başlamıştır (Güler, 2013, s. 82). İngiltere'de sanayi devrimiyle, ama özellikle buharlı makinaların yaygınlaşmasıyla birlikte ulaşım imkanları artmıştır. Ham maddelerin ya da mamullerin taşınması için ülkenin birçok yeri birbirine su kanalları, yeni yollar ve demiryolları ile bağlanmıştır. Daha önceden su gücüne ihtiyaç duyan fabrikaların kömürle çalışmaya başlamaları su kenarlarına kurulan sanayi kömür havzalarına taşımıştır. Bu aynı zamanda kentlerde önemli demografik, sosyal ve ekonomik değişimlere yol açmıştır. Bazı bölgelerde yoksulluk ciddi oranda artarken bazı bölgeler zenginleşmiş ve yüksek oranda göç almışlardır. Örneğin bu kentlerden biri olan Liverpool'un nüfusu 1801 yılında 83.050 iken bu rakam 1850'de 376.955'e yükselmiştir (Black, 2019, ss. 132-133-135). Kentlerdeki bu büyüme reformist hareketlerin de önünü açmıştır. Büyük göç alan kentlerde ortaya çıkan toplumsal sorunların yanı sıra kanalizasyon, sağlık, su ve temizlik sorunları ciddi boyutlara ulaşmış ve bu sorunlar salgınları da beraberinde getirmiştir (Black, 2019, ss. 141-142).

Tüm bu tarihsel koşulların değişimi İngiltere'nin geleneksel yerel yönetim yapısını ve yerel yönetimler ile merkezi yönetim arasındaki ilişkiyi de etkilemiştir. İngiltere'de dönemin en büyük yerel yönetim birimi olan county (kontluk ya da il), görünürde merkeze bağlı gerçekte ise yerel feodal düzenin bir temsilcisi olan Sulh Yargıçları (Justice of Peace) tarafından yönetilmektedir. Sulh Yargıçları güçlerini kırsal kesimdeki en küçük yönetsel birim olan "parish"lerden almaktadırlar. Bu yönetim birimleri yapılacak reformların önündeki en büyük engeli teşkil etmekte ve merkezi yönetimle "yerel özgürlük mücadelesi"ne girmektedirler (Güler, 2013, s. 69). Eski idari ve siyasi

¹¹ Hatırlanacağı gibi Sabahaddin Bey'e de aynı eleştiriler yönetilmiştir.

sisteme göre yönetilen ve parlamentoda temsil edilen yerel yönetimlerin bir kısmının nüfusu sanayileşen kentlere göç ederek buralara yığılmıştır (Güler, 2013, ss. 79-80-81). Böylelikle bu bölgelerin parlamentoda temsil edilmesi sorunu da ortaya çıkmıştır. Tüm bunlar eski geleneksel yapıyla, reformist merkezi yönetim taraftarlarını karşı karşıya getirmiştir.

Sanayileşme ve kentleşmeyle meydana gelen sorunların çözümünü, yerel yönetimleri merkezin bir uzantısı veya merkez tarafından denetlenen birimler haline getirmekte gören reformistler arasında, yukarıda değinildiği gibi Chadwick, Mill ve Bentham gibi isimler sayılabilir. Kısaca değinmek gerekirse; Bentham için faydacılık ilkesi “radikal ve sosyal reform”ların bir aracıdır (Billington, 2011, s. 181). Bentham’a göre bireyin çıkarı denilen şey bireyin toplam hazzını artırma veya toplam acısını azaltmaktır. Peki, topluluğun çıkarı nedir? Üyeleri tarafından oluşturulan kurgusal bir yapı olan topluluğun çıkarı, onu oluşturan üyelerin çıkarlarının toplamıdır. Topluluğun mutluluğunu artırma eğilimi azaltma eğiliminden fazla olduğunda fayda ilkesiyle örtüşmektedir. Bir yönetimin ölçüsü, toplumun mutluluğunu azaltmak yerine onu daha çok arttırmaksa bu durumda yönetim, fayda ilkesine göre hareket etmektedir. Bir topluluğu oluşturan bireylerin mutluluğu; zevkleri ve güvenlikleri, yasa koyucunun göz önünde bulundurması gereken yegane amaçtır (Bentham, 2000, ss. 15-27). “*En çok kişi için iyilik, doğru ya da yanlışın ölçütüdür*” (Billington, 2011, s. 180). Buradaki mutlulukla kastedilen şey “*hazzın varlığı ve acının yokluğudur*” (Mill, 2003, s. 186). Böylece toplumun genel çıkarı yerel özerk çıkarların önünde tutulmaktadır. Bunun gerçekleştirilebilmesi ise merkezi bir kuvveti gerekli kılmaktadır.

Bentham’ın öğrencisi olan Mill’in yaşadığı dönemde sanayileşmenin getirdiği zenginliğin yanı sıra getirdiği çeşitli “ıstıraplar” da söz konusu olmuştur. Şehirlere yığılan insanların yoksulluğu, kentlerin altyapı yetersizliklerinden doğan sağlık sorunları, salgın hastalıklar bunlara örnek olarak verilebilecektir. Mill için “*yoksulluk, herhangi bir anlamda ıstırap anlamına gelir*”. Fakat fiziksel veya zihinsel acıların birçoğu (örneğin fakirlik, hastalıklar, nezaketsizlik veya değersizlik gibi) insan ilişkilerinin gelişmesi ve yine insanların çabasıyla neredeyse tamamen ortadan kaldırılabilirler (Mill, 2003, ss. 192-193). Bu durumda “*refahın dayandığı pratik ilke, göz önünde tutulacak ideal, güçlüğü üstesinden gelmeye yönelik tüm düzenlemeleri sınyacak ölçüt şu kelimelerle ifade edilebilir: Verimlilikle eş güdümlü olarak, gücü mümkün olduğu kadar dağıtmak; buna karşılık, bilgiyi mümkün olduğunca bir merkezde toplamak ve merkezden yaymak*.” (Mill, 2016, ss. 193-194). Mill’in bu formülasyonu merkezi yönetimin iktidar gücünü dağıtarak demokratikleştirirken, hizmetleri (özellikle eğitimi) merkezileştirerek verimi artırmakta ve sorunların çözümünü mümkün kılmaktadır.

Örneğin belediyelerde halkın seçtiği kimseler çalışırken bunların denetimi merkezin atadığı memurlar aracılığı ile gerçekleştirilebilecektir. Bu denetleme organı gerek yurtiçindeki bölgelerden gerekse yurtdışından elde edilecek bilgi ve tecrübeleri bir merkez etrafında toplayacaktır. Bu merkezi organ “bir bölgeye özgü basit önyargılardan ve dar görüşlerden” kendisini kurtarabildiği için önerileri yani oluşturulacak politikalar sorunların çözümünde önemli bir rol oynayacaktır. Bununla birlikte merkezi organın yetkisi yerel memurları konan yasalara, oluşturulan politikalara göre çalışıp çalışmama konusunda denetimle sınırlı olmalıdır (Mill, 2016, s. 194). Görüleceği

üzere Mill, yerel yönetimlerin özerkliklerini korurken yerel çıkarlarla genel çıkarların çatışmasını önleyecek kurumların, merkezi yönetimin yerel yönetimleri yönlendirdiği/denetlediği kurumların, kurulmasını istemektedir. Bununla birlikte merkezin görevini de sınırlandırmaktadır.

J. T. Smith'in fikirlerinin bir başka muhalifi Edwin Chadwick ise genç yaşlarında John Austin'in derslerinde Benthamcı fikirlerle tanışmış ve bu durum ilerleyen dönemlerdeki düşüncelerinde önemli rol oynamıştır (Lewis, 1949, s. 5). Hatta o kadar ki Webb'ler O'nda "Bentham'ın sesini" duymuşlardır (Webb ve Webb, 1963, s. 79). Chadwick Yeni Yoksulluk Yasası (New Poor Law) için hazırladığı raporda merkezi yönetimin yardımlarının idaresi yerel organlara ne kadar az bırakılırsa o kadar halkın genelinin yararına olacağı kanısındadır. Yerel memurların merkez tarafından teftiş edilmesi, memurları "belirli bir bölgeden ziyade genel olarak halkın memurları haline" getirecektir. Ona göre bu sistemin "sic volo¹² despotizmi"ne yol açacağı eleştirisi tamamen gerçek ve akıl dışıdır (Chadwick, 1836, ss. 532-533-534). Chadwick'e göre yerel iktidar sahiplerinin merkezi yönetimde denetlenmesi hem yerelde yaşayan halk için hem de genel kamu yararı adına son derece önemlidir. Bu durum merkezi yönetimin "otoriterliği" anlamına gelmemektedir.

1830'dan sonra muhafazakâr Tory'lerin güç kaybetmesi ve liberal Whig'lerin iktidara gelmesi sonucu İngiltere'de reformlar hızlanmıştır. 1832'de İlk Reform Yasası ile ilk genel seçimlerde daha sonra 1835'te yerel seçimlerde oy kullanma hakkı düzenlenip genişletilmiştir. 1833, 1844 ve 1847'de çıkan Fabrika Yasaları çalışma koşullarını düzenlerken, 1834'te çıkartılan Yoksulluk Yasası ile de yardımlar standartlaştırılmış ve sıkı denetime tabi tutulmuştur. 1837'de evliliklerin kayıt altına alınması kilisenin gücünü azaltırken 1839'da ilköğretim devletin kontrolüne geçmiştir. 1848'de Kamu Sağlığı Yasası ile sağlık koşulları iyileştirilmeye çalışılmış, kentlerdeki temiz su ve kanalizasyon sorununa çözümler üretilmiştir. Devamında yapılacak reformlar, bazı yorum farkları olmakla birlikte Tory'lerin iktidarında da devam etmiştir (Black, 2019, ss. 154-155-157).

Görüleceği üzere, J. T. Smith'in yaşadığı dönemde gerek İngiltere'de gerek Avrupa'nın sanayileşmiş/sanayileşmekte olan ülkelerinde yerel yönetimlere ve dolayısıyla onları temsil eden yerel soylu yönetici sınıfa karşı merkeziyetçi politikalar benimsenmiştir. Dönemin burjuvası ve liberalleri tarafından yerel yönetimler ilerlemenin, sanayileşmenin önündeki engeller olarak algılanmış ve yerel yönetimlerin "çağdaş" örgütlenmesi için mücadele edilmiştir (Güler, 2013). Bir anlamda burjuvazi merkezi yönetimle iş birliği yaparak yerel iktidarlara tasfiye etmiştir. Bu tasfiyenin genel kamu yararı için gerekli olduğuna inandığı kadar kendi sınıfsal çıkarının önündeki engellerden birisi olarak gördüğü "kan bağına" dayanan bir aristokrasinin siyasal gücünü kırmak için de gerekli olduğuna inanmıştır. Yerel iktidar grupları bu reform hareketlerini özgürlüğe ve bireyselliğe vurulmuş darbe olarak düşünmüşlerdir; fakat bu özgürlük ve bireysellik görece sınırlı bir kesimi kapsamaktadır.

¹² Latince "ben bunu istiyorum" anlamına gelen terim ("sic volo—Translation from Latin to English with examples").

4. Prens Sabahaddin ve J. T. Smith'in Adem-i Merkeziyet Üzerine Fikirleri

Sabahaddin Bey ile J.T Smith'in adem-i merkeziyet üzerine fikirleri arasında karşılaştırma yaparken dikkat edilmesi gereken ilk husus, kendi düşüncelerini dayandırdıkları kaynaklar farklı olmakla birlikte bu düşüncelerin bilimselliği iddiasında bulduklarıdır. Bu bilimsel kaynaklar iki siyasi düşünürün insana bakışını ve daha sonra yönetime dair fikirlerini belirlemiştir. Yerel yönetimlere, farklı derecelerde de olsa, özerklik vermeleri onların öncelikle insan doğasına bakışlarının bir eseridir.

Sabahaddin Bey Türkiye'de sosyoloji ve liberalizmin öncülerinden sayılmıştır. Türk siyasal hayatında vatan ve devlet gibi kavramlardan önce bireyi ön plana çıkaran önemli aktörlerden biridir (Özavcı, 2019, s. 228).¹³ Bunun sebebi Sabahaddin Bey'in takip ettiği Science Sociale ekolünün Anglo-Sakson aile, birey ve toplumsal örgütlenme tipini örnek almalarıdır (Demolins, 2016; Le Play, 2017). Le Play'e göre (2017), döneminin Fransa'sında toplumsal reformlar devrimlerle değil kendi seyirinde zaman içerisinde gerçekleşmelidir. Birçok yerde reformlar konusunda İngiltere'ye atıflar yapan Le Play'in Fransa toplumu için öngördüğü reformlar şöyle özetlenebilir: özel teşebbüsün ve özel mülkiyetin teşvik edilmesi ve korunması; aile yapısının ve genel ahlakın korunması, toprak mülkiyetinin parçalanmasının önüne geçilmesi, kolluk gücü, yönetim ve adalet kurumları da dâhil olmak üzere yerelleşme ve adem-i merkeziyetin tesisi; merkezi devletin küçültülmesi; tüm inançlara saygı duyulmakla birlikte şüpheliğin kaldırılması; toplumsal barış ve istikrarın sağlanması. Tüm bu reformları gerçekleştirecek toplumsal yapı ise ailenin değişmesiyle ortaya çıkacaktır. Ona göre Batı ve Kuzey Avrupalı aile tipi olan "kök aile" tipine sahip toplumlarda, ahlaklı, girişimci, kendi ayaklarının üzerinde duran bireyler yetiştirilebilmektedir.

Öğrencisi Demolins, Le Play'in aile çözümlemesini bir üst seviyeye taşıyarak toplumları İnfiracı/Bireyci (formation particulariste) ve Cemaatçi/Kamucu (formation communautaire) şeklinde ikiye ayırmıştır. Birinci gruptaki toplumların üretim gücü yüksektir; bireyler girişimci ve bağımsız bir karaktere sahiptirler. İkinci gruptaki bireyler ise girişimci değildir; hayatlarını sürdürmek için bir gruba/topluluğa/cemaate dayanmaya ihtiyaç duyarlar (Ülken, 2019, s. 487). Demolins (2016) kitabının birçok yerinde İngiltere ile Fransa'nın toplumsal, yönetsel ve eğitimsel karşılaştırmasını yapmaktadır. İngiltere'nin aksine daha merkeziyetçi bir devlet anlayışına sahip Fransa toplumu girişimci yerine memur yetiştirmektedir (ya da memurluğa yakın meslekler). Merkezileşme memur sayısını artırmakta, artan memur sayısı merkezileşmeyi kuvvetlendirmektedir. Parlamentoda temsil oranı artan memurlar kendi çıkarlarına göre kararlar aldıklarıdır.

Sabahaddin Bey de Science Sociale ekolünün bireyci anlayışını benimsemiştir. Bireysel girişim (teşebbüsü şahsi) toplumların kalkınması için en önemli şartlardandır. Anglo-Sakson bireyciliğinden etkilenen Sabahaddin Bey'e göre toplumun refahı kendi ayakları üstünde duran, girişimci bireylere dayanmaktadır. Osmanlı'nın bağımsızlığı kanun ve iktidara değil böyle bir

¹³ Sabahaddin Bey'in liberalliğine karşı bir eleştiri için bkz. (Kansu, 2017).

zümreye dayanabilirse ancak gerçek özgürlük ortaya çıkacaktır (Sabahaddin, 2018, s. 196). Jön Türk muhalefeti, genellikle, anayasanın yeniden ilanı ve Abdülhamid rejiminin sonlanması ile özgürlüğün geleceği şeklinde bir inanca sahipken Sabahaddin Bey bunun aksini düşünmektedir. Temelde yatan sorun toplumsal yapı ve yaşam tarzıdır; Osmanlı'nın sorunu "hürriyetsizliktir" (Mardin, 2018, s. 100).

Sabahaddin Bey'e göre Batının eğitim sistemini ve tekniğini almak yeterli değildir. Önemli olan, Batının ilerlemesinin temelinde yatan şeyi, ferdiyetçi toplumsal yapıyı benimsemek ve halkın geçim kaynaklarını değiştirmektir. Sabahaddin Bey, eleştirisinin eğitim fikrini küçümseme anlamına gelmediğini sadece toplumsal ilerlemenin amilinin fikirlerin üstünlüğü olmadığını belirtmek istemektedir (Sabahaddin, 2007, s. 391). Yapılması gereken, İngiliz tipi adem-i merkeziyetçi bir yapı kurmadan önce pratik bir eğitim anlayışı ile "self made man" yetiştirmektir (Sabahaddin, 2007, s. 466). "Bu geri kalmışlık tufanından kurtulmak" isteniyorsa bunun yolu özel hayatın temelinden değiştirilmesidir. Okuyan gençler, İngiliz "centilmenleri" gibi bir görev yüklenerek, köylü sınıfı arasında bir bağ kuracak ve bu gençler kurulacak malikânelerin başına geçecektir. Böylelikle tüketici memurların düzeni olan kamucu yapıdan sosyal refahı meydana getiren ferdiyetçi yapıya adım atılmış olacaktır (Sabahaddin, 2018, ss. 151, 152-158).

İngiliz pozitivizm anlayışına yakın olan Sabahaddin Bey "... *bütün kâinatı idare eden kanunlardan yalnız insaniyeti hariç tutmak mümkün müdür?*" (2007, s. 388) diye sormakta ve toplumların da tıpkı doğa kanunları gibi, fizik kuralları gibi bazı kanunlara sahip olduğunu iddia etmektedir. Ona göre toplumsal kanunlar göstermiştir ki bireyci toplumlar sosyal seçimde ayakta kalan toplumlardır. Bunun en büyük örneği Birinci Dünya Savaşı göstermiştir. Ferdiyetçi Batı Avrupa ve Amerika toplumları savaşta galip gelerek nüfuzlarını dünyada artırırken, Prusya, Rusya ve Habsburg İmparatorluğu gibi kamucu toplumlar savaşta yenilmişlerdir (Sabahaddin, 2007, ss. 201-203, 275). Sabahaddin Bey hem toplumsal hayatta hem de uluslararası ilişkilerde doğal seçimci bir anlayışa sahiptir. Doğal evrimin toplumsal alanda geleceği nihai yer ferdiyetçi toplum yapısıdır.

Bu bireyci toplumsal yapının siyasi ve idari alana yansımaları adem-i merkeziyetçiliklidir. Sabahaddin Bey savunduğu adem-i merkeziyetçi idareyi, üç temel neden üzerine bina etmektedir. Bunlardan birincisi bireysel özgürlükler; ikincisi kalkınmanın, politikaların yerelde belirlenmesi ile daha hızlı ve etkili bir şekilde gerçekleşeceği düşüncesi; üçüncüsü ise teşebbüs fikrinin merkezi idare ile yönetilen ülkelerde gelişmeyeceği iddiasıdır (Korkmaz, 2021, s. 122).

Bir ülkenin monarşiyle, meşrutiyetle veya cumhuriyetle yönetilmesi bir şeyi ifade etmemektedir. Önemli olan toplumsal yapısı ve idari teşkilatlanmasıdır. Fransa veya Güney Amerika'daki ülkeler cumhuriyetle yönetilmelerine rağmen istibdada teslim olmuşlardır (Sabahaddin, 2007, s. 276). İdarenin başı ister parlamento olsun ister monark, "*değişen keyfiyet değil kemiyettir*" (Sabahaddin, 2007, s. 141).¹⁴ Özgürlüğü sağlayan meşrutî rejimler değil ülkelerin adem-i

¹⁴ "Bu idare (merkeziyetçi idare kastediliyor) ister bir kişi tarafından gelsin "hükümdar", ister beş yüz kişi, "parlamento", neticelerinin ikisi de bir kapıya çıkar: *İstibdat* (Sabahaddin, 2007, s. 141).

merkeziyetçi idari yapılarıdır. Ona göre “*adem-i merkeziyet ile usul-i merkeziyet arasında hürriyet ile istibdat arasındaki kadar fark vardır*”. Anglo-Saksonların ayırt edici bir özelliği olan fikir ve birey özgürlüğü adem-i merkeziyetçi yapıyı, bu yapı ise meşruti monarşiyi meydana getirmiştir (Sabahaddin, 2007, s. 140). Sabahaddin Bey bireysel özgürlüklerle adem-i merkeziyetçi bir idari yapı arasında doğrudan bağ kurmakta, bu durumun toplumsal, siyasal ve ekonomik sonuçlarının analizini yapmaktadır. Yine Sabahaddin Bey İngiltere örneğindeki gibi bir tarihsel süreç izlenerek gelişmiş toplumların seviyesine ulaşılacağını düşünmektedir (Durukan, 2017, s. 155). Burada da görüleceği gibi Sabahaddin Bey için adem-i merkeziyete (desentralizasyon/self-gouvernement) tevsi-i mezuniyetten farklı bir anlam vermektedir.

Özgürlüğün yanı sıra kalkınmak için de adem-i merkeziyetçi bir idari yapı şarttır. Sabahaddin Bey'e göre (2018, s. 50) merkeziyetçi anlayış değişmedikçe girişimcilik fikri gelişmeyecek ve ülke kalkınamayacaktır. Öncelikle bu sistem sırtını devlete dayayan geniş, asalak bir memur sınıfı meydana getirmektedir. İnsanlar girişimci olmak yerine tabiri caizse, “kapağı devlete atmaya” çalışmakta, her şeyi devletten beklemektedir. “...çocukluğumuzdan beri aldığımız eğitim sonucunda kazanmadan yaşamak, çalışmadan zenginleşmek istiyor ve dolayısıyla hükümet memurluğuna göz dikiyoruz”. Bu merkeziyetçi yapı doğurduğu memur sınıfıyla birlikte getirdiği “himayecilik” ile toplumsal ahlaki da bozmakta, liyakat yerine himayeye dayanılmaktadır (Sabahaddin, 2018, ss. 53-54). Böylece milletler arası rekabette geri kalınmakta ve toplumsal refah tesis edilememektedir. Bunlara ek olarak bürokratik usuller, kırtasiyecilik, merkezin hantallığı gibi sebeplerin yanı sıra merkezi bürokratların taşradaki problemlere vakıf olamaması kalkınmayı engelleyecektir (Sabahaddin, 2007, ss. 271-272, 275-276).

J. T. Smith'in de, Sabahaddin Bey ile benzer, hatta bazı noktalarda birebir aynı fikirlere sahip olduğu dikkat çekmektedir. Bu benzerliği ortaya koyabilmek için öncelikle J. T. Smith'in insana ve insanın doğasına dair fikirlerine kısaca değinmek gerekmektedir. J. T. Smith de kendi fikirlerini “bilimsel” bir zemine dayandırmaktadır. Bu fikirler, ampirik verilere dayanan ve “insan zihninin tek gerçek bilimi” olan frenolojiye¹⁵ dayanmaktadır (Greenleaf, 1975, s. 32). Frenolojinin “bilimsel” gerçekleri, insani ilerleme konusunda sınırlı hükümet müdahalesinin olduğu belirli bir siyasal ve sosyal örgütlenme biçimine atıfta bulunmaktadır (Greenleaf, 1975, s. 33).

J. T. Smith'e göre insanlar hayatta kalmak için mücadele ettikçe zihinsel ve fiziksel melekelerini geliştirebileceklerdir. Evrim, çevreye fiziksel adaptasyon sürecine bağlıdır ve bu da herkesin koşullu uyaranlara tepki verme fırsatına sahip olmasıyla gerçekleşebilir; böylece kişi beynini ve yetilerini meydan okumayla en üst düzeyde geliştirilebilir. Bu, zorunlu olarak, verilebilecek en büyük bireysel özgürlüğü, kişilerin kendi eylemleri için sorumluluk kabul etmelerini ve bir tür rekabetçi piyasa durumunda çıkarlar ve inisiyatiflerin çatışmasını ima etmektedir (Greenleaf,

¹⁵ Franz Joseph Gall'in çalışmalarından ortaya çıkan frenolojinin ana fikri basittir. “İnsan kafatasları birbirinden farklıdır ve varyasyonları beynin boyutundaki ve şeklindeki farklılıkları yansıtır. Beynin farklı alanları sırayla farklı işlevlere hizmet eder ve bu nedenle, bir uzman, bir bireyin kafatası konfigürasyonlarını dikkatlice inceleyerek, onun zihinsel profilinin güçlü yanlarını, zayıf yanlarını ve kendine özgü özelliklerini belirleyebilmelidir. *Gall ve daha sonra meslektaşı Spurzheim'in katkı yaptığı frenoloji, on dokuzuncu yüzyılın başlarında Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde muazzam bir popülerlik kazandı*” (Gardner, 2011, s. 13). Detaylı bilgi için bkz (Gardner, 2011).

1975, s. 33). “Toplumun, toplumsal ve siyasal bağlarla var olduğu tek amaç ve bu bağların doğasındaki özgürlüğün tek gerçek özelliği, tüm insanların enerjilerini en etkin biçimde ortaya koymak için tüm olanaklara sahip olmasıdır” (Smith, 1852, s. 17). Bu bağlamda hiçbir kamu kurumunun işlevi “bireyleri kendi sorumluluklarından kurtarmak değildir.” Tavsiye niteliğinde bir yardım kabul edilse bile bu asla bireylere avantaj sağlamamalıdır (Aktaran; Greenleaf, 1975, ss. 33-34). Bu fikirlerinin de Sabahaddin Bey ile ne kadar uyduğu ortadadır. Sabahaddin Bey’in self made man’i de kendi ayaklarının üzerinde duran, müteşebbis, hayatın zorluklarına göğüs gererek sosyal seçimde ayakta kalan kimsedir. İnsanın bu melekelerini/yetilerini geliştirmeye devam etmesinin, sosyal seçimde ayakta kalmasının ve de ilerlemenin devam etmesinin tek yolu yerel yönetimlerde adem-i merkeziyetçi bir idari anlayışa sahip olunmasıdır.

J. T. Smith’e göre yönetim için iki idare şekli vardır ve ülkelerin idare şekli bu ikisinden türer: merkeziyetçi yönetim ve adem-i merkeziyetçi yönetim (local self-government). Bunlardan hangisinin baskın olması durumunda o millet, daha az veya daha çok, “özgür, mutlu, ileri ve güvenli” olacaktır? Ülkenin monarşiyle, aristokrasiyle ya da demokrasiyle yönetilmesi o milletin “gerçekliğine” dair sadece yüzeysel fikirler verebilir. Bu yönetimlerden herhangi birinde bir millet özgür de olabilir köle de (Smith, 1851, s. 11). “Özgür kurumların adı olabilir; ulusal ve yerel temsilci meclisleri mevcut olabilir; liberal iddialarla dolu teorik bir anayasa mevcut olabilir; sözde özgür basın var olabilir; hayır, genel oy hakkı da var olabilir: ancak, tüm özgür insanlar tarafından genel, aktif ve zincirlenmemiş tartışma araçları ve özgür ifade olmadıkça, özgür kurumların hiçbir gerçekliği yoktur; hukuk, özgürlük ve mülkiyet güvenceye sahip değildir ve hükümet yalnızca bir despotizm olacaktır, iktidarın dizginlerini elinde tutanların kişisel huylarına göre az ya da çok baskıcı ve az ya da çok sahip oldukları ahlak ve cesarete göre ustaca gizlenmiş olacaktır” (Smith, 1851, s. 28). Merkezi müdahalenin olduğu, yerel yönetimlerde adem-i merkezi bir yapının tam ve özgür bir şekilde tesis edilmediği bir yerde, özgür kurumlardan, milli bağımsızlığın güvencesinden ve bireysel özgürlüklerden bahsedilemeyecektir (Smith, 1853, s. 8). Görüleceği üzere, bu yaklaşım yukarıda bahsedilen Sabahaddin Bey’in fikirleriyle birebir örtüşmektedir.

J. T. Smith’in merkezi yönetime yönelttiği diğer eleştiriler himaye sistemini kuvvetlendirmesi (Smith, 1849, ss. 251-252), verimli olmaması ve devlet giderlerini artırmasıdır (Smith, 1852, s. 26). Bu verimsizliğin birkaç sebebi vardır. Öncelikle bu durum insanlarda özgünlüğü ve farklı düşünmeyi köreltmektedir. Merkezileşme sistemi altında hiçbir fikir, ilk önce “büyük makineye rehberlik eden” ve zorunlu olarak, ne kadar dürüst olursa olsunlar, topluluğun istekleri hakkında en az fikre sahip zümrenin hoşuna gitmeden yaygınlaşamaz (Smith, 1849, s. 53). Diğer bir husus yerel yönetimlerin birbirinden farklı deneyimleri ve farklı sorunlara yönelik pratik çözümlerine karşılık modern zamanların düzenlemeleri daha çok teorik ve dikte edicidir. Her genel yasa her koşula uygun olarak düzenlenemez. İnsanlar, eğer sorumluluk kendi üzerlerindeyse durumlarına uygun çözümler üretebilirler. Fakat tersi durumlarda genellikle yasalar yarardan çok zarara neden olur. Çünkü ne insanlar ne de yasalar değişen şartlara uyum sağlayamazlar. Böylece “şüphe ve verimsizlik doğar” (Smith, 1857, ss. 134-135) ve otorite sahiplerinin başkalarının yerine onların çıkarlarını düşünmesi ilerlemeyi mantıksal ve fiziksel olarak imkânsızlaştırır (Smith, 1851, s. 54).

Bunlara ek olarak iki düşünürün fikirlerinin yaşadıkları dönemde uygulanmaması ve daha sonraki dönemlerde tekrar gündeme getirilmesi de başka bir ortak noktalarıdır. J. T. Smith'in mücadelesi sanayileşen ve kırsaldan büyük kentlere insanların göç ettiği ve yerel yönetim kurumlarının sorunların çözümünde artık yetersiz kaldığı bir döneme denk gelmektedir. Yine aynı şekilde Avrupadaki devrim korkusu (1830-1848) İngiltere'ye de sirayet etmiş, diğer problemlerle birlikte reform ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca büyümekte olan kapitalizm ve kapitalizmin pazar ilişkilerinin büyük ölçekli üretimi ve merkezileşmeyi gerekli kılması (Öğün, 2004, ss. 168-169) da dönemin merkezizetçi eğilimini güdülemiştir. Sabahaddin Bey de aşağı yukarı aynı döneme denk gelmesinin yanı sıra parçalanmaya başlayan ve her geçen gün toprak kayıpları yaşayan bir imparatorluk içinde bu fikirlerini dillendirmiştir. İmparatorluğun seçkinleri ise merkezizetçi bir devlet anlayışından yanadırlar.

18. yüzyıldan itibaren devletler merkezileşme eğilimi göstermektedir. Fakat bu mutlak olarak totaliter veya otoriter rejimlerin doğacağı anlamına gelmemektedir. İngiltere'deki gibi daha evrimci ve Fransadaki gibi devrimci demokratik rejimler ortaya çıkabilmektedir (Ortaylı, 2018, s. 139). Bu bağlamda merkezileşmenin “bilimsel bir kesinlikte” özgürlükleri engellemesi ve devlet baskısının artmasına yol açması söz konusu değildir. Ayrıca Reyhan'ın (2008, s. 115) Sabahaddin Bey'in “yerel ve etnik çıkar taleplerinden bağımsız” insan tipolojisi çizmesine yönelik eleştirisi J. T. Smith'e de yöneltilebilir. Başka bir eleştiri olarak yerinden yönetimle merkezi yönetimin birbirinden soyutlanarak ve birbirinin alternatifi olarak ele alınmasına getirilebilir. Yönetim kademelerinde bir tür ortaklık ve ilişkisellik olduğu gözden kaçırıldığında kuramsal yaklaşımla gerçeklik arasında bir uyumsuzluk doğabilmektedir (Erençin, 2007, s. 100).

Tüm benzerliklerin yanı sıra, iki düşünür arasında bazı farklılıklar mevcuttur. Sabahaddin Bey'in cemaatçi/kamucu toplum statüsünde gördüğü Osmanlı toplumunu, diğer Jön Türklerden farklı olarak, tüm toplumsal ve idari yapıyı kökten değiştirmeyi arzulaması burjuva devrimciliğine benzetelebilecektir (Reyhan, 2008, ss. 75-76). Sabahaddin Bey bir toplumsal yapıdan başka bir toplumsal ve idari yapıya geçmeyi arzulamaktadır. J. T. Smith (1849, s. 53) ise kendine “liberal” diyenlerin “reform” adı altında gerçekleştirdikleri merkezileşmeye karşı “binlerce yıldır denenmiş kanunlar ve kurumlar”ı korumaya çalışmaktadır. Sanayileşmenin getirdiği sorunların çözümünü merkezileşmede bulan İngiltere yönetimine karşı Anglo-Sakson geleneklerine uygun yerel yönetim yapısını savunmaktadır. Bu bağlamda Wickwar'a (1970, s. 39) göre Smith, İngiltere'de “faydacı reformlara karşı aleni bir mücadelede tarihsel sürekliliğe ilk başvuran” kişidir. Sabahaddin Bey ise aynı sistemi, belki bazı değişikliklerle fakat hemen hemen aynı gerekçelerle, ithal etmeye çalışmaktadır. Her iki düşünür de İngiltere'nin büyüklüğünün sebebini adem-i merkezizetçi idari yapısında bulmuşlardır. Bununla birlikte J. T. Smith, değişimi ve merkezileşme “tehlikesini” 19. yüzyılın ilk yarısında görmüş, buna karşı mücadele etmişken; Sabahaddin Bey İngiltere'deki bu değişimi tahlil edememiştir. Sabahaddin Bey, J. T. Smith'in savunduğu Anglo-Sakson yönetim geleneğinin varlığının devam ettiğini ve bunun İngiltere ve ABD toplumlarının ilerleme sebebi olduğunu iddia etmekte ve bunu 20. yüzyılda Osmanlı'ya ve Türkiye'ye ithal etmeye çalışmaktadır. Oysa Osmanlı'nın içinde bulunduğu şartlar ve sahip olduğu kültür İngiltere'den çok başkadır.

5. Sonuç Yerine

Görüldüğü üzere Sabahaddin Bey de J. T. Smith de Anglo-Saksonlar'ın üstünlüğünün ve özgürlüklerinin sebebini sosyal seçilimci, bireyci bir toplum anlayışında ve adem-i merkeziyetçi idari yapıda görmekte ve merkezi yapıya hemen hemen aynı şiddette karşı çıkmaktadırlar. Her ikisi de hayatları boyunca istikrarlı şekilde aynı fikirleri savunmuşlardır.

Her iki düşünür de merkezi idarenin toplum, birey ve devlet için büyük tehlike yarattığı kanaatindedirler. Merkezi idarenin tekdüzelik getireceği ve sorunların çözümünde verimsiz olacağı eleştirileri sorunun idari boyutuna işaret ediyorken, insanların özgürlüğünü kısıtlaması, insanların gelişimlerini engelleyerek onları tembelleştirmesi, ülkenin ilerlemesini, refahını ve özgürlüğünü tehdit etmesi sorunun başka bir boyutuna işaret etmektedir. Eğer evrimin ve ilerlemenin devam etmesi isteniyorsa bu insanların kendi işlerini kendilerinin görebileceği bir idari sisteme sahip olmaları gerekir. Bu sistem yerel yönetimlere güçlü bir özerklik tanıyan adem-i merkeziyetçi bir idari sistemdir.

Sabahaddin Bey de J. T. Smith de merkezi karar alma mekanizmalarının etkili ve verimli olmayacağını iddia etmektedirler. Merkezi idarenin veya onun çeşitli kurumlarının ülkenin farklı bölgelerindeki farklı sorunlara çözüm üretemeyeceğini düşünmektedirler. Yerel yönetimlerin merkezden bağımsız olması kendi sorunlarını çözüme kavuşturmasını daha hızlı gerçekleştirebilecek böylelikle kalkınmayı ve “ilerlemeyi” engellemeyecektir.

J. T. Smith fikirlerini savunduğu dönemde devletlerde, özellikle gelişen sanayi kapitalizmi ve büyük kentlerden dolayı, merkezileşme eğiliminin güçlü olduğu görülmektedir. Siyasi olarak da faydacılığın genelin mutluluğunun önemine yaptığı vurgu, güçlenen burjuvazinin yerel aristokratik güçlerle yaşadığı siyasi çekişme ve parlamentonun tüm ülkeyi ve vatandaşları temsil eden bir yapı olarak düşünülmesi merkezileşme eğilimini desteklemiştir.

Sabahaddin Bey J. T. Smith'ten yarım yüzyıl sonra benzer düşünceleri savunmaktadır. Fakat bunu bambaşka tarihsel koşullarda ve bağlamda yapmaktadır. Osmanlı devletinin parçalandığı, toplumun unsurlarının birbirinden ayrıldığı gerek Müslim gerek gayrimüslimlerin arasında uluslaşma fikirlerinin gündemde olduğu bir dönemde adem-i merkeziyetçi bir devlet önerisinde bulunmaktadır. Bunu yaparken de muhtemelen tepki çektiğini düşündüğünden adem-i merkeziyeti tevsi-i mezuniyet ilkesiyle aynı kavramlar olarak lanse etmiştir. J. T. Smith sanayi kapitalizminin bir sonucu olarak ortaya çıkan merkezileşen idari yapıya karşı çıkarken Sabahaddin Bey tam da böyle bir modernleşme için merkezi idari yapıya karşı çıkmaktadır. Devleti kurtarmak amacıyla yönetimi devralan İTC üyeleri ise kurtuluşu pozitivist ve merkeziyetçi bir yönetimde görmektedirler. İTC ve merkeziyetçi idari yapıyı savunan Osmanlı seçkinleri tevsi-i mezuniyet ilkesini yönetimin sıhhati için kabul etmekle birlikte Sabahaddin Bey'in adem-i merkeziyet isteğini Osmanlı devletinin parçalanmasına yol açacağını düşündükleri için reddetmektedirler. Bu bağlamda her ikisinin kendi dönemlerinde tarihin akışının tersine kürek çektikleri söylenebilir.

Her iki düşünür de yerel iktidar ilişkilerinin tıpkı merkezi iktidar ilişkilerinde olduğu gibi baskıcı ve sömürücü bir boyut alabileceğini göz ardı etmemektedirler. Yerel iktidarların merkezi iktidarla mücadelesi sadece özgürlük ve demokrasi mücadelesi olarak görülemez. Bu iktidar sahiplerinin kendi nüfuzlarını korumak adına merkezi yönetimle mücadele ettikleri, özellikle Osmanlı'da taşrada kurulan meclislere yuvalandıkları ve çeşitli yolsuzluklara bulaştıkları veya gayrimüslimlerin çoğunlukta olduğu bölgelerde ayrılıkçı grupların bu meclisleri kullandıkları unutulmamalıdır. Yerel farklılıklara yapılan aşırı vurgu ulus fikriyle çatışabilecek ve eşit yurttaşlık düşüncesine uymayacaktır. Bununla birlikte merkezileşmenin getirebileceği tekdüzelik ve Weber'in "demir kafes" (Nişancı, 2022) şeklinde tarif ettiği toplumsal yapının, yerel farklılıkları ve farklı düşünceleri bastırma olasılığına karşı getirdikleri eleştirilerde haklılık payı söz konusudur.

Merkezi yönetimle yerel yönetimleri birbirine alternatif saymaları ve merkezi yönetimi neredeyse tamamen dışlamaları başka bir eleştiri konusu olarak değerlendirilebilir. J. T. Smith ve Sabahaddin Bey merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki karşılıklılığı, ilişkiselliği fark edememişlerdir.

Her iki düşünürün oldukça fazla ortak noktası bulunmasına karşın birçok çalışmada (ismi yanlış yazılarak da olsa) atfı yapılan J. T. Smith'in fikirlerinin çalışılmamış olması Türkiye'deki yerel yönetimler literatüründeki bir eksiklik. Mill'in fikirlerinin sonraki dönemde ön plana çıkması yerel yönetimler literatüründe Mill üzerine yapılan çalışmanın fazla olmasını açıklayabilir. Bununla birlikte Mill'in fikirlerinin karşısında olduğu ve "anti-demokratik" yerel yönetim anlayışını savunduğu iddia edilen J.T. Smith'in görüşleri detaylıca analiz edilmemiş ve daha çok ikincil kaynaklardan yararlanılarak değinilmiştir. Başlı başına J. T. Smith'in fikirlerinin kendi eserleri üzerinden çalışılması ve yaşadığı dönem de göz önünde bulundurularak analize tabi tutulması yerel yönetimler literatürüne önemli katkı sağlayacaktır.

Sabahaddin Bey'in J. T. Smith ile benzer fikirleri farklı bağlamda fakat aynı argümanlarla savunması ve bunu da İngiltere'deki fikri hayattan etkilenerek değil Fransa'daki bir ekol üzerinden yapması oldukça ilginçtir. Prens Sabahaddin'in etkilendiği Le Play ve Demolins gibi isimlerin J. T. Smith'tin fikirlerinden etkilenip etkilenmedikleri başka bir çalışmanın konusu olmaya aday gözükmektedir.

Kaynakça

- 1876 Kânûn-ı Esâsî. (t.y.). <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1876-k%C3%A2n%C3%BBn-i-es%C3%A2s%C3%AE/> adresinden erişildi.
- Akşin, S. (2017). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki Cemiyeti*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Avcıoğlu, D. (1976). *Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)* (C. 1). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Bentham, J. (2000). *An Introduction to The Principles of Morals and Legislation*. Kitchener: Batoche Books.
- Berkes, N. (2019). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Billington, R. (2011). *Felsefeyi Yaşamak*. (Abdullah Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Black, J. (2019). *Kısa İngiltere Tarihi*. (E. Duru, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Çetinsaya, G. (2016). II. Abdülhamid'in İç Politikası: Bir Dönemlendirme Denemesi. *Osmanlı Araştırmaları/ The Journal of Ottoman Studies*, 47, 353-409. Doi: 10.18589/oa.583218

- Çetinsaya, G. (2019). Abdülamid Rejiminin Kilit Taşı: Merkeziyetçilik. M. Bulut ve diğerleri (Ed.), *Sultan II. Abdülhamid Dönemi Siyaset İktisat Dış Politika Kültür Eğitim* içinde (s.15-32). İstanbul: İZÜ Yayınları.
- Chadwick, E. (1836). The New Poor Law. *Edinburg Review*, 63(128), 487-537.
- Demolins, E. (2016). 19. Yüzyılda Karşılaştırmalı Eğitim Denemesi: Anglo-Saksonların Üstünlüğünün Sebepleri Nelerdir? (A. Fuad, A. Naci, Çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Durukan, K. (2017). Prens Sabahaddin ve İlm-i İçtima Türk Liberalizminin Kökenleri. M. Gültekin, T. Bora (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi I. Cilt* içinde (ss. 143-155). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ege, N. N. (1977). *Prens Sabahaddin Hayatı ve İlmi Müdafaları*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Erençin, A. (2007). Yerinden Yönetim ve Türkiye'de Reform Süreci. *Mülkiye Dergisi*, 31(254), 99-122.
- Erişçi, L. (1941). Türkiye'de Sosyolojinin Tarihiçesi ve Bibliyografyası. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 2(1), 159-169.
- Gardner, H. (2011). *Frames of Mind The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books.
- Görün, M. (2006). Yerel Demokrasi ve Katılım: İzmir, Konya ve Ağrı İl Genel Meclis Üyeleri Üzerinde Bir Araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(2), 159-183.
- Greenleaf, W. H. (1975). Toulmin Smith and the British Political Tradition. *Public Administration*, 53(1), 25-44. Doi:10.1111/j.1467-9299.1975.tb00203.x
- Güler, B. A. (2013). *Yerel Yönetimler Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Hanioğlu, Ş. (1981). *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*. İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Hanioğlu, Ş. (2001). Preparation for a Revolution The Young Turks, 1902-1908. *Journal of Chemical Information and Modeling* (C. 53). New York: Oxford University Press.
- Hanioğlu, Ş. (2016). Modern Osmanlı Dönemi. M. Heper ve S. Sayarı (Der.), *Dünden Bugüne Türkiye Tarih, Politika, Toplum ve Kültür* (Çev. Tanrıyar, K.) içinde (s.17-32). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Hartley, O. A. (1971). The Relationship between Central and Local Authorities. *Public Administration*, 49(4), 439-456. Doi:10.1111/j.1467-9299.1971.tb00073.x
- Hill, D. M. (1974). *Democratic Theory and Local Government*. London: Allen and Unwin. <https://archive.org/details/democratictheory0000hill/page/26/mode/2up?q=toulmin> adresinden erişildi.
- Hocaoğlu, M. (1989). *Abdülhamit Han'ın Muhtıraları Belgeler*. İstanbul: Oymak Yayınları.
- Hüseyin Cahid. (22 Ağustos 1908). Adem-i Merkeziyet. *Tanin*, s. 1.
- Hüseyin Cahid. (6 Eylül 1908). Adem-i Merkeziyet. *Tanin*, s. 1.
- Hüseyin Cahid. (9 Aralık 1908). İntihabat Entrikaları. *Tanin*, s. 1.
- İnalçık, H. (2018). *Devlet-i 'Aliye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar - IV Âyanlar, Tanzimat, Meşrutiyet*. E. Yalçın (Ed.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kansu, A. (2017). Prens Sabahaddin'in Düşünsel Kaynakları ve Aşırı-Muhafazakar Düşüncenin İthali. M. Gültekin ve T. Bora (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi I. Cilt* içinde (ss. 156-165). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karal, E. Z. (2014). *Osmanlı Tarihi Cilt IV Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Karpat, K. (2019). *Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus*. (C. Elitez, Çev.). İstanbul: Timaş Yayınları.

- Korkmaz, Ö. (2021). *Türk Siyasal Hayatında İki Modernist: Prens Sabahaddin ve Ahmed Rıza'nın Siyasi Fikirlerinin Karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Kuran, A. B. (2000). *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Kurtaran, U. (2011). Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (8), 57-71.
- Laffitte, P. (1889). Du Parti Gouvernemental. *Revue Occidental*, 22, 90-122.
- Le Play, F. (2017). *Seçilmiş Metinler*. (L. Ünsaldı, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Lewis, B. (2018). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. (B. Babür Turna, Çev.). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Lewis, R. A. (1949). *Edwin Chadwick and The Public Health Movement 1832-1854*. (Doktora). <https://etheses.bham.ac.uk/id/eprint/4589/> adresinden erişildi.
- Mahmud Celaleddin Paşa (1983). *Mir'ât-ı Hakikat Tarihi Hakikatlerin Aynası*. İ. Miroğlu (Haz.). I.II.III. Cilt. İstanbul: Berekât Yayınevi.
- Mardin, Ş. (2018). *Türk Modernleşmesi*. M. Türköne ve T. Önder (Ed.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mill, J. S. (2003). Utilitarianism. M. Warnock (Ed.), *Utilitarianism and on Liberty* içinde. New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Mill, J. S. (2016). *Özgürlük Üstüne*. (T. Kanbur, Çev.). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Nişancı, Z. (2022). Demir Kafes. 17 Nisan 2023 tarihinde https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/demir_kafes adresinden erişildi.
- Nohutçu, A. (2016). *İdare Hukuku*. Ankara: Savaş Kitap.
- Okan, O. (1989). Sosyologlarımız ve Tarihi Gerçekler Önünde Prens Sabahattin. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 3(1), 97-106.
- Oktay, E. ve Pekküçükşen, Ş. (2009). Yerel Yönetimlerin Demokratikleşmesinin Bir Aracı Olarak Sivil Toplum Kuruluşları – Türkiye İçin Kısa Bir Değerlendirme-. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (16), 172-186.
- Ortaylı, İ. (2018). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2020). *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*. Ankara: Cedit Neşriyat.
- Öğün, S. S. (2004). *Türk Politik Kültürü*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Önder, Ö. ve Güler, E. (2016). Türkiye'de Yerel Demokrasi Açısından Kent Konseyleri Üzerine Bir Araştırma: Kütahya Kent Konseyi Örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 881-902.
- Özavcı, H. O. (2011). Düşünce Tarihi Merceğinde: Türkiye'de Liberalizm. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, (57), 137-174.
- Özavcı, H. O. (2019). Prens Sabahaddin'in Fikri Kaynakları: Le Play ve Toplum Bilim. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, (41), 227-253.
- Pustu, Y. (2005). Yerel Yönetimler ve Demokrasi. *Sayıştay Dergisi*, 16(57), 121-134.
- Reyhan, C. (2000). Bir Belge-Yerel Yönetim Metinleri (XX) 1913 Tarihli Vilayat Genel İdaresi Geçici Kanunu. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 9 (1), 129-154.
- Reyhan, C. (2007). *Osmanlı'da İki Tarzı İdare Merkezîyetçilik-Adem-i Merkezîyetçilik*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Reyhan, C. (2008). *Türkiye'de Liberalizmin Kökenleri Prens Sabahaddin (1877-1948)*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Rıza, A. (2015). *Batının Politik Ahlaklılığı*. (E. Göze, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Sabahaddin, M. (2007). *Prens Sabahaddin Gönüllü Sürgünden Zorunlu Sürgüne Bütün Eserleri*. M. Ö. Alkan (Ed.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Sabahaddin, M. (2018). İttihat ve Terakkî'ye Açık Mektuplar Türkiye Nasıl Kurtarılabilir? Ve İzahlar. A. Z. İzgöer (Ed.). İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Shaw, S. J. ve Shaw, K. E. (2017). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*. (M. Harmancı, Çev.) II. Cilt. İstanbul: E Yayınları.
- sic volo—Translation from Latin to English with examples. (t.y.). 20 Eylül 2021 tarihinde <https://www.contdict.com/translate/latin-english/> adresinden erişildi.
- Smith, J. T. (1849). *Government by Commissions Illegal and Pernicious, The Nature and Effects of All Commissions of Inquiry and Other Crown-appointed Commissions: The Constitutional Principles of Taxation and the Rights, Duties, and Importance of Local Self-government*. London: S. Sweet.
- Smith, J. T. (1851). *Local Self-Government and Centralization*. *Journal of Chemical Information and Modeling*. London: John Chapman.
- Smith, J. T. (1852). *The Metropolis and Its Municipal Administration: Showing the Essentials of a Sound System of Municipal Self-government, as Applicable to All Town Populations; and the Subject-matters that Come Properly Within the Range of Municipal Administration*. London: Trelawny Saunders.
- Smith, J. T. (1853). *The People and The Parish: The Common Law, and Its Breakers*. London.
- Smith, J. T. (1857). *The Parish: Its Powers and Obligations at Law, as Regards the Welfare of Every Neighbourhood, and in Relation to the State: Its Officers and Committees: And the Responsibility of Every Parishioner With Illustrations of the Practical Working of this Institution* (2. bs.). London: H. Sweet.
- Smith, L. T. (2004). *Oxford Dictionary of National Biography*. H. C. G. B. H. Matthew (Ed.) (C. 51). Oxford.
- Toulmin Smith Esq. (1869). *The register, and magazine of biography: A record of births, marriages, deaths, and other genealogical and personal occurrences* içinde (ss. 88-91). London: Nichols and Sons.
- Tunaya, T. Z. (2016). *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tütengil, M. C. (1947). Prens Sabahaddin. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 2(4-5), 176-220.
- Ülken, H. Z. (2019). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. R. Kıziler (Ed.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Webb, S. ve Webb, B. (1963). *English Local Government, Vol:8 English Poor Law History. Part II: The Last Hundred Years* (C. 8). London: Frank Cass and Co. Ltd.
- Weinstein, B. (2008). "Local self-government Is true socialism": Joshua Toulmin Smith, the state and character formation. *English Historical Review*, 123(504), 1193-1228. Doi:10.1093/ehr/cen255
- Wickwar, W. H. (1970). *The Political Theory of Local Government*. Columbia: University of South Carolina Press.
- Yıldırım, S. (2015). *Yerel Yönetim ve Demokrasi Kavramlar Yaklaşımlar*. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları. <https://mbbkulturyayinlari.com/kitaplar/yerel-yonetim-ve-demokrasi/> adresinden erişildi.
- Yıldız, M. (1996). Yerel Yönetimler ve Demokrasi. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 5(4), 3-15.
- Zürcher, E. J. (2013). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. (Y. S. Gönen Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Decentralization Thought in J. T. Smith and Prince Sabahaddin

Ömer KORKMAZ*
Arif ERENÇİN**

After the 18th century, in a period of industrialization and consequently increasing urbanization, central governments resorted to centralization to solve the problems in local governments. They carried out several financial and administrative reforms by destroying local power networks. Increasing transportation and communication opportunities were also effective. J. T. Smith and Sabahaddin Bey defended decentralization ideas at a time when there was a tendency towards centralization.

The similarity of the ideas of J.T. Smith and Sabahaddin Bey, two thinkers who lived in Victorian England and the Ottoman Empire during the reign of Abdülhamid II, on decentralization and local governments is interesting. While Sabahaddin Bey, influenced by the French Science Sociale school, put forward his views on decentralization to save a crumbling empire, J.T. Smith expressed these ideas in England where industrialization and urbanization were on the rise.

This study aims to compare the views of two thinkers, J. T. Smith and Prince Sabahaddin, who have different social and cultural backgrounds, on central government, decentralization, and local governments through their texts and to reveal their similarities and differences. Since such a study has not been conducted in the field before, the article is aimed to guide future studies.

What are the ideas of J. T. Smith and Sabahaddin Bey on local governments and decentralization? In which contexts did they defend these ideas? On which arguments did they base the idea of decentralization? Why did they oppose the central government? How similar are the ideas on decentralization and local governments of these two thinkers living in different societies and historical periods? Who were the opponents of both thinkers and why did they oppose these ideas? These questions constitute the main questions of the article.

A few sources that have studied J. T. Smith's ideas include Hill (1974), Greenleaf (1975), and more recently, in a different context Weinstein (2008). Although J. T. Smith's name is mentioned in some studies such as Yıldırım (2015), Oktay and Pekkuşen (2009), Önder and Güler (2016),

* Düzce Üniversitesi, Düzce, Türkiye, E-posta: omerkorkmaz@duzce.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1834-6232

** Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu, Türkiye, E-Posta: erencin_a@ibu.edu.tr ORCID: 0000-0002-1926-2663

Pustu (2005), and Yıldız (1996), most of them are misspelled. There is no source written in Turkish that directly addresses J. T. Smith. Various studies have been carried out on the ideas of Prince Sabahaddin. Two important studies taken as a basis for this article are the books edited by M. Ö. Alkan (2007) and A. Z. İzgöer (2018) on the writings of Sabahaddin Bey. In addition, Cenk Reyhan's works on Sabahaddin Bey's ideas (2008) and the debates on centralization and decentralization in the Ottoman Empire (2007) should be mentioned here. Again Prince Sabahaddin (Hanioglu, 2001), (Ege, 1977), (Kuran, 2000), (Tütengil, 1947), (Mardin, 2018), (Kansu, 2017) and (Durukan, 2017) can be counted among the relevant reference sources.

A comparative textual analysis method is used in the article. Firstly, the social and historical contexts in which the ideas of both thinkers emerged is analyzed. Then, in this context, the studies on the thinkers are analyzed and then the accessible works of both thinkers are analyzed. The parts related to decentralization in the analyzed works are analyzed comparatively.

Both thinkers equally opposed the central government and defended the autonomy of local governments. However, both thinkers defended the same ideas in different social, historical and intellectual contexts. J. T. Smith defended the autonomy of local governments, which he saw as the historical superiority of Anglo-Saxons, against the centralised administrative structure in industrialising and capitalist England. Prince Sabahaddin, fifty years after the death of J. T. Smith, defended the same arguments in different historical and social contexts. According to him, development like England depends on having a decentralised administrative structure. However, at the time when he was defending his ideas, the Ottoman Empire was a peripheral country in the global economy and its territories were fragmented. While Smith saw that industrialisation and capitalism required centralised administration and opposed centralisation, Prince Sabahaddin believed that England's industrialised and capitalist state could be achieved through a decentralised administrative structure.

Both thinkers believe that progress and development will occur with the autonomy of local governments, which they see as an advantage of the Anglo-Saxons. They defend these ideas as "scientific". While J. T. Smith bases his thoughts on the science of phrenology, Sabahaddin Bey bases them on the scientific inferences of the Science Sociale school. Both thinkers approach the individual from a social evolutionist and social selection perspective and think that the most appropriate government for this perspective is autonomous local governments. However, some of Sabahaddin Bey's ideas on decentralization are vague. The reason for this may be that he received a reaction from the elites and the public of the Ottoman Empire, which was falling apart during his time.

It is also interesting that Sabahaddin Bey's ideas are quite similar to J. T. Smith; however, Sabahaddin Bey was influenced by France, the Science Sociale school, not England, and this issue may be the subject of another study.